THE EPILOGUE OF EMINESCU'S JOURNALISTIC WORK

Mihaela MOCANU
"Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract : A lot of press articles have constantly been written about Eminescu's journalistic work, with a special emphasis on the activity he developed for "Timpul" newspaper and his political affinities. The poet's articles have been analysed rather from an ideological point of view, without taking into account that they were the result of a certain historical, social and political context. Writing in a world where not all things were in their right place, Eminescu dedicated a great part of his creative efforts to newspaper pages (the proportion between his journalistic work and poetic writings being definitely in favour of the first), proving that he was very interested in the problems of the 19th century. After spending six years writing articles for "Timpul", the newspaper of the Conservative Party, the poet was removed from the editorial office at the end of December 1883, because of his independent way of thinking and his refusal to conform himself to the political ideology. Following a break of more than five years, Eminescu returned to his journalistic activity by writing a series of articles for „România liberă" and „Fântâna Blanduziei". We devote this paper to these articles, while trying to examine both the continuity and rupture elements that can be identified in the issues addressed by the poet, as well as in his discursive style.

Keywords: Eminescu, journalistic work, political language

1. Activitatea publicistică eminesciană

Vitregită pentru multă vreme de atenţia publicului cititor şi a criticii, publicistica eminesciană conduce la resemnificarea întregii creaţii a poetului, prin prisma atitudinilor şi opiniilor exprimate de jurnalist în paginile de ziar. Între cele două domenii de creaţie, artistică şi publicistică, există un permanent dialog, atât la nivelul problematicii, cât şi la cel al expresiei, fapt ce demonstrează organicitatea scrisului eminescian şi impune interpretarea lor în relaţie de complementaritate. Precursor al publicisticii politice în spaţiul românesc, Eminescu desfăşoară, vreme de peste şapte ani, o intensă activitate gazetărească, semnând în publicaţii precum „Familia", „Federaţiunea", „Curierul de Iaşi", „Timpul", „România liberă" şi „Fântâna Blanduziei" un număr impresionant de articole, care se disting în epocă prin amploarea problematicii abordate şi prin superioritatea construcţiei argumentative. Detenta tematică și deschiderile enciclopedice, erudiţia şi acribia jurnalistului, patosul exprimării, expunerea fermă a opiniilor şi atitudinilor politice, diversitatea şi rafinamentul mijloacelor de expresie sunt doar câteva dintre trăsăturile care individualizează scrisul jurnalistic eminescian, contribuind decisiv la modernizarea publicisticii românești, aflată încă la început de drum în epocă.

Situate în perioada studiilor vieneze, debuturile carierei jurnalistice eminesciene sunt strâns legate de viaţa culturală şi politică a studenţilor români aflaţi la studii în străinătate. În acest sens, Eminescu publică în 1870, în „Federaţiunea" din Pesta, un număr de trei articole (*Să facem un congres*, *În unire e tăria* şi *Echilibrul*), care prefaţează publicistica de factură politică a poetului. Susţinând solidarizarea românilor cu celelalte popoare aflate sub stăpânire străină, jurnalistul înscrie revendicările acestora în cadrul mai larg al mişcării europene pentru cucerirea libertăţii şi independenţei naţionale. Intrarea în redacţia „Curierului de Iaşi", în toamna anului 1874, echivalează cu asumarea unei profesii care îi va solicita energiile şi-i va măcina existenţa până la sfârşitul vieţii. Dacă publicaţia ieşeană oferă lui Eminescu ocazia

BDD-A21844 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:12 UTC)

exersării şi perfecţionării stilului jurnalistic, activitatea desfăşurată la „Timpul" se traduce prin dobândirea siguranţei şi stăpânirea deplină a limbajului publicistic. În calitate de redactor, redactor şef şi responsabil cu partea politică la publicaţia conservatorilor, Eminescu desfăşoară o intensă activitate editorială, făcând dovada unei concepţii social-politice bine închegate şi a refuzului oricăror constrângeri ideologice (Vatamaniuc 1996, p. 5). În noiembrie 1888, cu doar un an înainte de trecerea în nefiinţă, poetul revine în spaţiul jurnalistic, prin colaborarea la „România liberă" şi „Fântâna Blanduziei". Articolele editate acum configurează epilogul carierei jurnalistice eminesciene, înscriindu-se pe aceeaşi linie tematică şi de expresie cultivată la „Timpul".

Ceea ce este esenţial în publicistica eminesciană este întregul ei, am putea spune, parafrazându-l pe Constantin Noica: unele sau altele dintre articole pot constitui o dezamăgire, prin tonul virulent şi patosul care excede cadrele unui limbaj obiectiv, dar publicistica eminesciană, în ansamblul ei, copleşeşte prin amploarea problematicii abordate şi prin varietatea mijloacelor de expresie utilizate. Totul intră în atenţia gazetarului, de la evenimentele de politică internă la aspecte ale politicii externe, de la studii demografice la analize economice, de la fapte de istorie la cele de civilizaţie şi cultură, de la probleme de matematică la interogaţii filosofice. Deşi a fost percepută de o parte a criticii ca un domeniu care prejudiciază imaginea poetului[1], jurnalistica rămâne, alături de creaţia poetică, un spaţiu consistent de manifestare a creativităţii eminesciene. În ciuda diferenţelor de substanţă a domeniilor de cunoaştere şi comunicare cărora le corespund, opera artistică şi publicistica prezintă evidente zone de convergenţă, ţinând de structura personalităţii creatoare a poetului.

O problemă ridicată de exegeză a vizat continuitatea atitudinilor şi concepţiilor jurnalistului şi, implicit, a discursului publicistic eminescian, de-a lungul celor şapte ani de activitate jurnalistică. Lectura articolelor relevă metamorfoze, schimbări de direcţie, nuanţe la nivelul expresiei jurnalistice şi al subiectelor abordate, dar şi linii de continuitate inerente, sesizabile mai ales la nivel tematic. Recurgând la criterii variate de organizare a publicisticii, criticii împart activitatea jurnalistică a poetului în trei, patru sau chiar mai multe etape. Astfel, Garabet Ibrăileanu distinge în devenirea concepţiilor publicistice eminesciene trei etape: *etapa de început*, până la intrarea poetului în societatea Junimea, în 1876; *perioada ieşeană*, cuprinzând activitatea desfăşurată la „Curierul de Iaşi" şi, în sfârşit, cea de a treia etapă, integrând *activitatea lui Eminescu la „Timpul"*, între 1877 şi 1883. Tot de trei etape ale activităţii editoriale eminesciene vorbeşte şi D. Vatamaniuc. Plecând de la schimbările care survin în statutul jurnalistului, eminescologul distinge între: o primă etapă, cuprinsă între ianuarie 1870 şi mai 1876, incluzând activitatea jurnalistică din timpul studiilor universitare la Viena; etapa a doua cuprinde activitatea la „Curierul de Iaşi", între 19 mai 1876 şi sfârşitul lui octombrie 1877, iar cea de-a treia etapă circumscrie publicistica desfăşurată la „Timpul", între octombrie 1877 şi iunie 1883 (Vatamaniuc 1985, p. V).

Deplasând analiza în spaţiul ideologic, Ibrăileanu vorbeşte despre trei faze ale concepţiei lui Eminescu în privinţa problemelor sociale: dacă primele două se caracterizează prin independenţa gazetarului faţă de grupările politice ale timpului, „faza a treia se caracterizează prin înregimentarea sa în partidul conservator, în care devine militant, şi prin faimoasa teorie a păturilor suprapuse. Caracteristic acestei faze e şi faptul că Eminescu, fiind acum gazetar, nu-şi mai poate exprima convingerile cu toată libertatea ca mai înainte" (Ibrăileanu 1970, pp. 155-157).

Considerăm că o perspectivă diacronică asupra publicisticii eminesciene, aşa cum o relevă şi volumele ediţiei Perpessicius, permite identificarea a patru etape în activitatea de

[1] Vezi, în acest sens, opiniile exprimate de unii interpreţi în „Adevărul" din 15-16 iunie, în care deplâng activitatea publicistică eminesciană, opinând că editarea articolelor ar constitui un act de impietate faţă de memoria poetului.

BDD-A21844 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:12 UTC)

ziarist a lui Eminescu, fiecare în parte distingându-se prin dominante tematice, dar şi prin trăsături specifice în planul expresiei: (1) Perioada primelor articole, publicate în timpul studenţiei la Viena; (2) Colaborarea la „Curierul de Iaşi”; (3) Activitatea de la „Timpul” şi (4) Publicarea ultimelor articole, în „România liberă” şi „Fântâna Blanduziei”. Lectura textelor specifice celor patru etape de activitate jurnalistică permite decelarea principalelor direcţii tematice (chestiunea evreiască, problemele de politică externă, admiraţia faţă de trecut, tarele „păturii suprapuse”, situaţia ţărănimii) precum şi sesizarea diferenţelor înregistrate la nivelul stilului discursiv. În ce priveşte acest ultim aspect, Al. Oprea afirmă că: „în raport cu evoluţia creaţiei poetice, care ajunge treptat (...) la o apolinizare a fondului dionisiac, cursul gazetăriei pare a fi invers: în prima perioadă domină trăsături apolinice – este un Eminescu majestuos, patetic (dar cu o siguranţă suverană), cu o ţinută polemică elevată, trăsături care se vor surpa treptat sub năvala unor reacţii pătimaşe, a unei subiectivităţi exasperate” (Oprea 1983, p. 16).

Dacă problematica articolelor conferă unitate şi continuitate publicisticii eminesciene, la nivelul expresiei observăm o serie de modificări, ţinând de procesul de maturizare a concepţiei politice, de construire a unui limbaj politic original, adevărată mostră de profesionalism şi angajament din partea gazetarului. Accentuarea spiritului polemic, a verbului virulent, care i-a atras atâtea critici în epocă, atinge apogeul în perioada activităţii editoriale de la „Timpul”, pentru a se estompa apoi în articolele semnate în ultima perioadă de activitate. Această ultimă perioadă intră în atenţia noastră în rândurile ce urmează, în încercarea de a-i surprinde particularităţile de conţinut şi de expresie.

2. Colaborarea la „România liberă”

Exegeza publicisticii eminesciene s-a aplecat cu precădere asupra articolelor semnate de Eminescu în „Timpul”, considerând că textele publicate în ultima parte a carierei jurnalistice, în „România liberă” şi „Fântâna Blanduziei”, nu schimbă cu nimic profilul spiritual al jurnalistului. Unii contestă paternitatea articolelor apărute după 1883, fapt semnalat şi de D. Vatamaniuc în paginile care prefaţează volumul XIII al ediţiei Perpessicius: „Exegeţii operei lui Eminescu întâmpină cu rezerve colaborarea la «România liberă» şi «Fântâna Blanduziei», pe motiv că poetul n-ar fi scris nimic după prăbuşirea sa intelectuală, în iunie 1883. Semnătura sa, cu care sunt însoţite aceste articole — şi numai cu iniţiale — nu ar constitui un argument suficient în atribuirea paternităţii eminesciene” (Opere XIII, p. 10).

După o întrerupere de mai bine de cinci ani a activităţii editoriale, Eminescu revine în spaţiul gazetăriei, în noiembrie 1888, prin colaborarea la „România liberă”. Revenirea pe terenul publicisticii este favorizată de schimbările care au loc pe scena politicii româneşti: în martie 1888, Partidul Liberal este înlocuit la guvernare de un guvern junimist, condus de T. Rosetti, din care mai făceau parte T. Maiorescu şi P.P. Carp. Junimiştii preiau conducerea gazetei „România liberă” şi astfel, publicaţia îşi deschide paginile producţiilor literare junimiste, susţinând în acelaşi timp politica guvernului condus de T. Rosetti.

Colaborarea lui Eminescu la „România liberă” începe în noiembrie 1888, când poetul ar fi promis redacţiei câte un articol pe săptămână şi chiar alcătuirea editorialelor. În lipsa unor probe consistente însă, paternitatea unora dintre texte nu a putut fi stabilită cu exactitate, fapt care a generat excluderea lor din ediţia Perpessicius. Admiratori ai scrisului jurnalistic eminescian, redactorii de la „România liberă” solicită lui Eminescu o serie de articole politice, care ar fi conferit publicaţiei un plus de autoritate pe scena presei româneşti din epocă.

Primele texte semnate de Eminescu în „România liberă” sunt *Iconarii d-lui Beldiman* şi *Iar iconarii*, o replică la articolul *Iconarii*, publicat de Al. Beldiman, în „Voinţa naţională”, din 11/23 noiembrie 1888. „Fostul ministru plenipotenţiar la Sofia” denunţa în paginile „Voinţei liberale” folosirea portretelor ţarului şi ale familiei acestuia drept elemente de propagandă panslavistă. Eminescu respinge afirmaţiile lui Al. Beldiman, considerându-le „o exagerație și o gogoriță”, și mută discuţia pe terenul artei, evidenţiind caracteristicile artei bizantine şi ale celei occidentale. Articolul *Iconarii d-lui Beldiman* anunţă încă din titlu

BDD-A21844 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:12 UTC)

caracterul polemic al discursului. Strategia discursivă ne este deja familiară din paginile „Timpului": deconstruirea pas cu pas a demersului argumentativ al adversarului, demontarea, pe rând, a fiecărui argument, culminând cu demascarea lipsei de substanţă a materialului. Eminescu consideră că doar superioritatea artistică a icoanelor ruseşti a contribuit la răspândirea lor pe teritoriul ţării noastre şi nu factorii politici invocaţi de Al. Beldiman. „A atribui o gravitate politică serioasă acestui lucru, precum o face d. Beldiman, e o exageraţie şi o gogoriţă din cale afară fantazistă", subliniază jurnalistul (Opere XIII, p. 327). Erudiţia gazetarului facilitează desfăşurarea unei ample analize contrastive între arta Orientului şi cea a Europei Occidentale: „pe când tablourile din Roma şi Florenţa, chiar cele adânc religioase, sunt reproducerea omului în cele mai nobile forme ale existenţei lui, icoanele orientale rămân reproducerea unor mumii şi schelete, cari au mult asemănare cu chipurile ţepene şi convenţionale din zugrăviturile străvechi ale egiptenilor. În ele nu e artă, e manieră" (*ibidem*).

Ironia, atât de cultivată de jurnalist în paginile „Timpului", rămâne în avanscena mijloacelor discursive şi în această ultimă etapă a carierei publicistice: „D.A. Beldiman fiul e un om cu cultură modernă; d-sa e un produs al civilizaţiei germane, al şcoalelor din Berlin. Ar trebui deci să constate cu spiritul critic care e caracteristic şcoalei germane, că nu politica rusă, despre care ne abţinem a vorbi nefiind în cestiune, ci confesiunea religioasă a ruşilor e singura cauză a răspândirii acelor caricaturi — căci de! pictură în puterea cuvântului n-ar putea-o numi nici d. Beldiman" (*idem*, p. 327). Finalul articolului dezvăluie încă o dată, explicit, lipsa de fond a articolului lui Al. Beldiman: „dar altă enormitate la sfârşitul articolului d-lui Beldiman", notează jurnalistul, referindu-se la motivele venirii în ţara noastră a prinţului Urusoff.

Disputa continuă cu răspunsul lui Beldiman în articolul *Iconarii. Răspuns României libere*, în care acuză ziarul puterii de deplasarea discuţiei într-un alt domeniu şi de eludarea problemelor autentice ale ţării: „Vorbit-am de icoane bisericeşti? Le-am menţionat numai în treacăt, fiindcă fac parte din acelaşi negoţ. Dar atâta a fost destul organului ministerial pentru a schimba cu totul terenul discuţiunii. Dânsul se preface ca şi cum toate arătările şi concluziunile mele nu s-ar învârti decât în jurul icoanelor bisericeşti, care au şi ele importanţa lor, de care însă nu am avut a mă ocupa în articolul meu. *România liberă* nu răspunde un cuvânt la cuprinsul esenţial al acelui articol, ci ţine una şi bună la icoanele bisericeşti" (*apud* Vatamaniuc, 1996: p. 231).

Eminescu continuă dialogul gazetăresc prin articolul *Iar iconarii*, din 22 noiembrie 1888: „D. Alexandru Beldiman junior ne face onoarea de a reveni asupra vestitei cestiuni a iconarilor, răspunzând la articolul publicat în «România liberă». Domnia sa ne impută că am fi schimbat şi terenul şi obiectul în discuţiune, că am vorbit numai de icoanele bisericeşti — atinse de domnia sa numai în treacăt — pe când cestiunea ce i se pare importantă e răspândirea portretelor cromografice ale împăratului rusesc şi ale membrilor familiei sale" (Opere XIII, p. 328). Jurnalistul consideră mult mai dăunătoare şi cu efecte pe termen lung răspândirea icoanelor bisericeşti decât cea a portretelor împăratului, remarcând că „pe când influenţele politice sunt în genere schimbăcioase şi trecătoare, influenţa religioasă şi confesională persistă adeseori secole întregi şi determină cea mai intimă şi mai adâncă convingere a conştiinţei unui popor" (*ibidem*).

În rândurile care urmează gazetarul face o trecere în revistă a rolului jucat de religie în istoria omenirii şi a crimelor săvârşite în numele acesteia. Eminescu subliniază că siguranţa statului român este influenţată în primul rând de factori sociali şi economici, chestiunea icoanelor şi a portretelor fiind minoră în raport cu problemele cu care se confruntă ţara. În acest sens, gazetarul pledează pentru adoptarea de reforme care să îmbunătăţească starea precară a ţărănimii:

„Dacă vom continua ca în trecut, a nu realiza nici o reformă pentru ridicarea claselor muncitoare, daca prin măsuri înţelepte nu vom îmbunătăţi starea ţăranului, ci-l vom lăsa să

BDD-A21844 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:12 UTC)

vegeteze în mizeria actuală, daca nu se va introduce o echitate mai mare în relaţiunile lui de muncă, se poate întâmpla ca efecte esterioare să aibă oarecare influenţă asupra celor nemulţumiţi. Dar printr-o stare economică şi de cultură mai dezvoltată şi având bunul trai necesar, desigur că încercări esterioare de a-i ademeni prin icoane şi portrete n-ar avea nici un succes" (*ibidem*).

3. Articolele din „Fântâna Blanduziei"

Spre sfârșitul anului 1888, Eminescu începe colaborarea la „Fântâna Blanduziei". Publicație politică și literară, aceasta era editată de un grup de transilvăneni, începând din 4 decembrie 1888. Revista a avut însă o existență efemeră, ultimul număr al publicației fiind editat în 31 decembrie 1889. Pentru promovarea noii gazete, redactorii solicită sprijinul lui Eminescu, care este invitat să colaboreze cu articole menite să confere autoritate noii publicații: „Îi cerurăm un singur articol – mărturisește un membru al redacției -, în care să atragă cel puțin atenția lumii înțelegătoare asupra noastră. Bun până la extrem, cum era el, ne-a promis o colaborare regulată; a primit să-l punem, în public, în capul nostru, cu condiția – pe care oricine o înțelege că am primit-o cu entuziasm – ca să ne revizuiască manuscrisele, să le aprobe, să le îndrepte sau să le respingă" (*apud* Vatamaniuc, 1996: p. 232).

Eminescu semnează articolul program al gazetei și alte câteva articole publicate în decembrie 1888 și ianuarie 1889. În editorialul care prefațează primul număr al „Fântânei Blanduziei", jurnalistul pleacă de la observația că starea de nemulțumire a populațiilor este în continuă creștere și face o trecere în revistă a situației politice și administrative din Germania, Rusia, Franța, Italia, Anglia și Austria, concluzionând că „toate ţările, puternice sau slabe, au câte-o plagă nevindecată şi cred a afla, dacă nu scăparea, cel puţin uşurare, sacrificând miliarde în fiece an militarismului, cu o spaimă ş-o anxietate care creşte din ce în ce. Lupta între guverne şi popoare, mânia partidelor politice una în contra alteia, frământarea diferitelor clase sociale e fără îndoială forma unei boale generale a epocii. Ea se află în toate ţările, deşi în fiecare are un alt nume" (Opere XIII, p. 330).

Poetul atrage atenția că „o formă şi mai gravă a acestei boale e cea sufletească, e nemulţumirea adâncă şi melancolia, independente de legături naţionale sau de altele, neprivind graniţele politice şi situaţiunea socială, şi cari umplu cu toate astea sufletul oricărui om care e la nivelul civilizaţiei contemporane" (*idem*, pp. 330-331). În această stare de spirit a omului contemporan, afirmă jurnalistul, își află rădăcinile școala romantică, care promova evaziunea în trecut și aspirația spre un ideal mai bun, în fața prezentului dezamăgitor. La rândul său, naturalismul francez pleda pentru evidențierea laturii întunecate a existenței, iar arta modernă „chiar dacă nu se poate opri de-a recunoaşte frumuseţa ş-a o copia, caută a o mânji, amestecând ideea că forma nobilă şi pură, servă pentru scopuri puţin înalte şi cari o profanează" (*ibidem*). Nici perspectiva diacronică asupra filosofiei nu este omisă de gazetar în periplul argumentativ: „Cât despre filozofie, pesimismul e la modă: Schopenhauer e Dumnezeu, Hartmann profetul său. Pozitivismul lui Auguste Comte nu face nici un progres; filozofii francezi nu mai studiază decât psihofiziologie, filozofia engleză nu mai merită numele de metafizică şi se ocupă de chestii practice de ordine secundară, nu de soluţiunea unor probleme universale. Numai Germania are o metafizică vie, dar şi aceea e întunecoasă şi desperată" (Opere XIII, p. 331).

Referindu-se la textele publicate de Eminescu în ultima parte a carierei jurnalistice, D. Vatamaniuc apreciază că „Editorialul programatic *Fântâna Blanduziei*, din primul număr, este cea mai importantă mărturie din epilogul publicisticii eminesciene. Poetul oferă aici o privire retrospectivă asupra crizei economice și politice a societății din vremea sa și explică prin ea pesimismul și decăderea culturii europene. Marile curente literare romantismul și naturalismul sunt privite critic, ca și mișcarea filozofică din secolul trecut. Hegel este făcut vinovat pentru faptul de-a fi introdus frazeologia în dezbaterile filozofice. Este elogiată arta clasică și speră

BDD-A21844 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:12 UTC)

în reînvierea ei în societatea modernă" (Vatamaniuc 1996, p. 233). Conştient de valoarea artistică şi de potenţialul înnoitor ale creaţiei populare, jurnalistul promite cititorilor că redacţia va acorda spaţii ample publicării materialelor aparţinând creaţiei populare.

Eminescu lămureşte cititorii şi în ce priveşte alegerea numelui noii reviste: „Arta antică însă, precum şi cea latină din veacul de mijloc erau lipsite de amărăciune şi de dezgust, erau un refugiu în contra grijelor şi durerilor. Literatura şi artele sunt chemate dar să sanifice inteligenţele de această boală psicologică a scepticismului, şi de aceea, în amintirea acelei arte, care putea face asemenea minuni, am pus acestei foi numele «Fântâna Blanduziei», numele izvorului ce răsărea de sub un stejar în vecinătatea oraşului Tibur, izvor care întinerea şi inspira şi despre care Horaţiu spune (în piesa d-lui Alecsandri):

Fântâna Blanduziei ! vei deveni tu încă
Celebră 'ntre izvoare când voi cânta stejarul
Ce 'nfige rădăcina-i adânc în alba stâncă,
Din care ieşi vioaie şi vie ca nectarul" (Opere XIII, p. 331).

Textele *Formă şi fond, 1888* şi *Ziua de mâine*, apărute în 11 decembrie 1888, respectiv 25 decembrie 1888 şi 1 ianuarie 1889, continuă linia tematică a „Curierului de Iaşi", cuprinzând critici la adresa *formelor fără fond* şi a introducerii instituţiilor apusene în ţara noastră. Gazetarul subliniază necesitatea îmbunătăţirii condiţiilor de viaţă ale ţărănimii, singura forţă productivă a ţării. Articolul *1888* prezintă situaţia politică din Franţa, Germania, Italia, Rusia şi Spania, jurnalistul dovedind o bună cunoaştere a evenimentelor de pe scena politică internaţională.

Articolul *Formă şi fond*, din 11 decembrie 1888, reia critica junimistă a formelor fără fond, demonstrând că transplantarea unor realităţi specifice lumii occidentale nu a făcut decât să adâncească starea deja precară a populaţiei: „S-a crezut acum câteva decenii că introducerea formelor exterioare de cultură apuseană va putea suplini lipsa de cultură solidă şi substanţială şi neajunsurile răsărite dintr-o dezvoltare neregulată a trecutului nostru istoric. Experienţa însă a dovedit că introducerea de forme lipsite de cuprins sunt departe de a prezenta o compensaţiune exactă a sacrificiilor pe cari le cere înfiinţarea, că poporul sărăceşte prin risipa de muncă, cu totul disproporţională cu foloasele ce le poate culege din aceste inovaţiuni" (Opere XIII, p. 331).

Îngrijorat de numărul în scădere al populaţiei alogene şi de creşterea numărului de străini din ţara noastră, Eminescu subliniază necesitatea adoptării de urgenţă a unor măsuri menite să preîntâmpine scăderea continuă a populaţiei: „Nu numai reforma legilor agrare e necesară pentru ridicarea stării igienice şi materiale a cultivatorilor, ci o serie de măsuri bine şi înţelept chibzuite, care să ţie seamă de toate neajunsurile populaţiunii. Dacă s-a făcut un început bun cu propunerea de reforme, mai trebuie să le urmeze acestora dispoziţiuni cari să asigure sanificarea deplină a relelor ce bântuie în mod constant satele şi cari, continuând cu asprimea de acum, ar putea pune în cestiune însăşi existenţa poporului" (Opere XIII, p. 332).

În articolul *1888*, din 25 decembrie 1888, jurnalistul realizează un bilanţ al situaţiei politice şi economice din statele europene, demonstrând o bună cunoaştere a realităţilor politice specifice acestora. Franţa, Rusia, Germania, Anglia, Italia sunt aduse pe rând sub lupa jurnalistului, în dorinţa de a evidenţia situaţia incertă a fiecăreia, disensiunile şi frământările care caracterizează lumea politică din aceste state. Gazetarul domesticeşte realităţile abstracte prin apelul constant la analogie: „Politica rusă seamănă c-o clădire care în orice parte are alt aspect. Înlăuntru patriarhală, în afară turburătoare, afirmând iubirea de pace şi totuşi grămădind trupe în apropierea frontierelor" (*ibidem*). Finalul surprinde speranţa gazetarului într-un viitor mai bun, care să menţină pacea în lumea europeană: „Astfel, în toate unghiurile continentului lumea e neliniştită prin grija unui viitor încărcat de furtună şi numai solicitudinea dovedită de unii monarhi de a apăra şi susţine interesele păcii ne pot da

BDD-A21844 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:12 UTC)

încredinţarea că şi în cursul anului viitor ne vom putea bucura de bunurile ei" (Opere XIII, p. 333).

Ziua de mâine, din 1 ianuarie 1889, este ultimul text semnat de Eminescu în „Fântâna Blanduziei" şi constituie un bilanţ al anului 1888, jurnalistul subliniind că „El trece fără mult folos pentru popoare, dar şi fără nenorocire şi calamităţi, căci binele suprem al păcei s-a păstrat — deşi cu multe sacrificii — şi Europa a fost scutită de a fi aruncată în peripeţiile funeste ale unor războaie de exterminare" (*ibidem*).

Finalul textului exprimă aşteptările gazetarului pentru anul 1889: „Intrăm deci în anul nou cu prevederile cele mai pacifice şi aceste prevederi se vor realiza fără îndoială; ele se vor realiza cu atât mai mult cu cât în acest moment nimenea nu e în stare de-a face război. Aproape toate naţiunile sunt preocupate de mari probleme politice, economice şi sociale, de soluţiunea cărora atârnă viitorul lor. Deci le e cu neputinţă de-a se gândi la altceva. Apoi necesitatea păcii e atât de mare încât nici un suveran n-ar îndrăzni să ia asupră-şi răspunderea de-a desfăşura flagelul îngrozitor al războiului. Răspunderea ar fi atât de zdrobitoare încât nimeni nu consimte şi nu vrea să şi-o asume" (Opere XIII, p. 334) .

4. Elemente de continuitate și fractură, la nivelul discursului jurnalistic

În linii mari, articolele publicate în „România liberă" și „Fântâna Blanduziei" reiau problematica abordată în paginile „Timpului". Diferențele care apar, în această ultimă etapă a activității jurnalistice, țin mai degrabă de tonalitatea discursului publicistic. Remarcăm, în acest sens, o atenuare a virulenței și patosului verbului jurnalistic, cu care ne obișnuise Eminescu în perioada „Timpul", o așezare în albie a discursului jurnalistic, care nu mai poartă amprenta tumultului sufletesc din anii anteriori. Dacă paginile gazetei conservatoare reflectă intensificarea atitudinii evaluative, critice, a evenimentelor de pe scena politică, textele semnate în „România liberă" și „Fântâna Blanduziei" denotă detașarea jurnalistului față de subiectele prezentate. Acesta privește de pe margine evenimentele, ajungând la un soi de neutralitate a scriiturii, din care nu mai pulsează mânia și virulența gazetarului față de faptele contemporanilor. Revolta jurnalistului față de o lume în care *atât de multe nu erau cum trebuie să fie* se făcea simțită în fiecare rând al articolelor din „Timpul". În textele specifice ultimei etape, prezența jurnalistului în text este sporadică, lipsesc adresările directe către cititor, cu care ne obișnuise în anii anteriori, lipsește tonul sfătos care ne învăluia încă de la primele rânduri ale articolelor și care instaura un soi de complicitate jurnalist-cititor, deasupra faptelor mărunte ale politicienilor vremii.

Așa cum spuneam în rândurile anterioare, unii exegeți privesc cu rezerve colaborarea lui Eminescu la „România liberă" și „Fântâna Blanduziei", pe motiv că acesta nu ar mai fi scris nimic după prăbușirea fizică, în iunie 1883. Opinia că poetul nu ar mai scrie nimic după îmbolnăvirea sa este respinsă de Dumitru Vatamaniuc, care amintește că tot acestei perioade îi aparţine traducerea gramaticii sanscrite, mărturie impresionantă a unui efort intelectual susţinut şi cu totul remarcabil sub raportul stăpânirii mijloacelor de expresie. Nu poate fi trecută cu vederea, spune eminescologul, nici corespondenţa sa din aceşti ani, de-o perfectă acurateţe şi luciditate[2]. Un argument în sprijinul paternității textelor ar fi și acela că articolele publicate acum poartă semnătura poetului. Este extrem de interesantă opțiunea gazetarului de a-și semna textele din această ultimă perioadă cu inițialele M.E., după ce o carieră întreagă refuzase să facă acest lucru sau recursese la pseudonime. Poate fi aceasta semnul asumării unei concepții sociale, politice și culturale, exprimată în întreaga sa carieră jurnalistică, dar poate fi și dovada recunoașterii unei profesii care i-a frământat existența, făcându-l să renunțe, poate, mai devreme la o lume ca nelumea.

[2] Vezi, în acest sens, D. Vatamaniuc, *Lămuriri asupra editării publicisticii din 1882— 1883 ŞI 1888-1889*, în ediția Perpessicius, Opere XIII, p. 10.

BDD-A21844 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:12 UTC)

Lectura articolelor relevă o atenuare a spiritului virulent, cu care ne obişnuise jurnalistul în etapele anterioare, şi restrângerea spaţiului de desfăşurare a discursului critic. Nu mai întâlnim în articolele acestei epoci desfăşurarea amplă a discursului critic şi virulenţa limbajului polemic din perioada „Timpul". Colaborarea la „România liberă" şi „Fântâna Blanduziei" închide practic cercul publicisticii politice eminesciene, inaugurat de articolele din „Federaţiunea", din 1870. Dacă în textele debutului Eminescu realiza o critică a dualismului austro-ungar, articolele din „Fântâna Blanduziei" prezintă retrospectiva evenimentelor economice și politice de pe scena vieții europene, exprimând în același timp speranțele gazetarului într-un viitor mai bun.

Semn al uneia dintre cele mai precipitate epoci din istoria națională, publicistica eminesciană obligă discursul jurnalistic al vremii să îmbrace haine noi, să se primenească, atât la nivelul construcțiilor retorice, cât și la cel al mijloacelor de expresie. Un merit incontestabil îi revine gazetarului Eminescu în analiza critică a evenimentelor de pe scena politică din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Dincolo de nuanțele sau tușele pe care le primesc de-a lungul activității editoriale, articolele relevă organicitatea scrisului eminescian, care aduce în atenția cititorului probleme definitorii pentru gândirea și simțirea gazetarului.

BIBLIOGRAFIE:

Călinescu, G., (1976), *Opera lui Mihai Eminescu*, 2 vol., Editura Minerva, Bucureşti.

Creţia, Petru, (1980), *Publicistica lui M. Eminescu*, prefaţă la M. Eminescu, *Opere IX*, ediţia Perpessicius, Editura Academiei, Bucureşti.

Ibrăileanu, Garabet, (1970), *Spiritul critic în cultura românească*, Junimea, Iaşi.

Ilincan, Vasile, (2006), *Mihai Eminescu – publicist*, Editura Universităţii„Ştefan cel Mare" din Suceava, Suceava.

Noica, Constantin, (1975), *Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii româneşti*, Editura Eminescu, Bucureşti.

Noica, Constantin, (2003), *Introducere la miracolul eminescian*, Humanitas, Bucureşti.

Oprea, Al., (1983), *În căutarea lui Eminescu gazetarul*, Editura Minerva, Bucureşti.

Spiridon, Monica, (2003), *Eminescu. Proza jurnalistică*, Editura Curtea Veche, Bucureşti.

Spiridon, Monica, (2009), *Eminescu sau despre convergenţă,* Scrisul Românesc, Craiova.

Vatamaniuc, D., (1985), *Publicistica lui Eminescu 1870-1877*, Junimea, Iaşi.

Vatamaniuc, D. (1996), *Publicistica lui Eminescu 1877-1883, 1888-1889*, Editura Minerva, Bucureşti.

Vazaca, Marina, (1993), *Argumentarea în publicistica eminesciană*, în „România literară", nr 17, p. 10.

BDD-A21844 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:12 UTC)